

Pròleg

Aquesta és una col·lecció de records. Aniran acompanyats a vegades de reflexions, procurant no fer-les massa impertinents, però records vol dir que tot el que s'hi narra és autèntic, o almenys fruit exclusiu de la memòria. Pot haver-me estat infidel aquesta alguna vegada, però tot el que relato ho he viscut o m'ha estat transmès per persones de tanta confiança com han estat els meus pares o altres familiars. Dono doncs fe de la seva veracitat, llevat alguns noms de persones, que he canviat per raons òbvies.

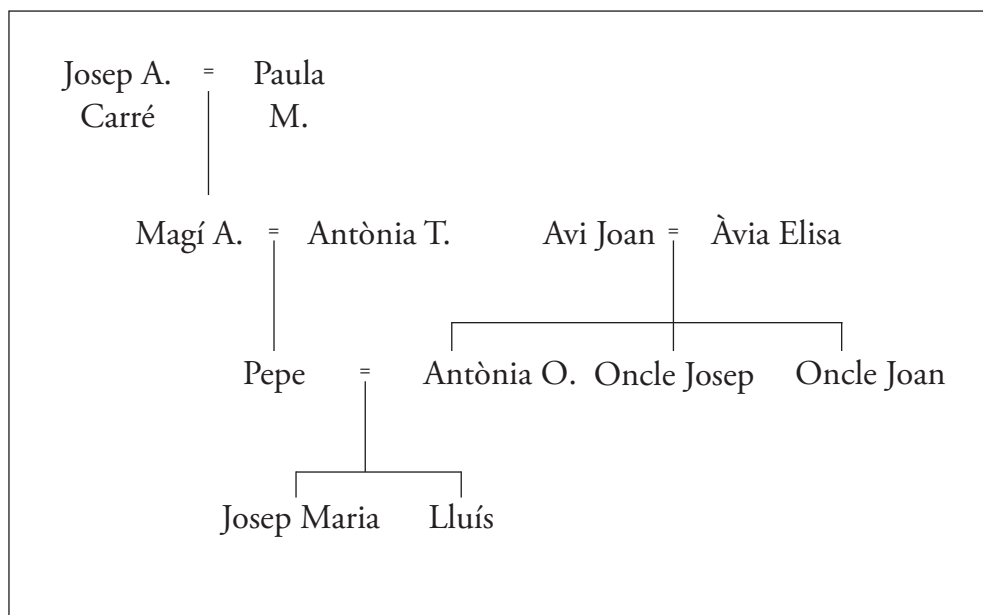
L'arc temporal que abasten va, aproximadament, des de l'any 1920 fins al 1950, amb alguna petita incursió anterior o posterior. És a dir, des de la infància dels meus pares a la meva.

He escrit aquest llibre de memòries per un doble motiu: passar als meus propis fills i néts un retall de l'ambient en què es van desenvolupar les infàncies dels seus avantpassats, i recordar socialment què va passar i com va ser la vida a la primera meitat del segle xx en un poblet de la Catalunya Nova, cosa que resulta cada cop més difícil d'imaginar a les noves generacions. Pot semblar estrany el que dic: certament, mai no s'havia tingut a mà com ara tants llibres, tants reportatges i tants films sobre aquella època, però el meu relat vol ser la història del detall, la que, per haver estat viscuda amb ulls de nen i en un lloc menut, no sempre és abastable pel cinema o els mitjans de difusió.

El lector atent observarà la forta presència de l'element religiós que avui en diríem preconiliar en tot el llibre. Però és que aquesta és la realitat que em va tocar viure! El despertar a la vida es va fer, per

a tota la meva generació, a través d'unes ulleres que avui, passada la passió, solament puc veure com a pintoresques. Només desitjo que ningú no les hagi de portar mai més.

Endavant amb la lectura, que us portarà a mons desconeguts, almenys per als més joves. Fruïu-la.

L'aigua, pesa?

(Pepe)

Els meus records primers són a la vila de l'Albi, on els meus pares tenien a principis del segle xx un comerç de *colmado* (adrogueria) i fins i tot s'atrevien amb la venda de carn de porc, que sovint calia anar a proveir-se a fora. La meva mare atenia la gent amb seriositat, i el meu pare, encara més reservat, treballava a la rebotiga i a la terra. I era que també teníem una menuda finca als Cabassons i alguna altra parcel·leta que he oblidat. Tot de poc rendiment, perquè l'Albi és de secà i la terra, on sovint guaita des del subsòl la roca, és molt gasiva amb les plantacions.

L'Albi era aleshores un poble menut, acollit al patronatge de sant Cosme i sant Damià, els germans metges. No és que la seva protecció fos molt efectiva, com puc donar fe per la meva pròpia experiència, que explicaré més endavant. Però la devoció de la gent era inamovible, i es manifestava en una magnífica ermita que els era dedicada i en una bonica església, ambdues esdevingudes objectius de contínues processons. Ara bé, el cel semblava no gaire impressionat per tanta devoció, perquè un dia els avià enmig d'una d'aquestes un llamp que partí en dos una bola enorme d'ornament de la façana de l'església. La bola caigué a terra sense causar morts i tothom, en lloc d'alarmar-se, atribuï a la protecció dels sants que no hi hagués hagut víctimes. Remuntada a les golfes de l'església, hi roman encara.

No vaig conèixer els meus avis. El patern, Josep Albaigès i Carré, que conec només per les referències que me'n donava el meu pare Magí, degué ser un home taciturn i entregat només a la feina de pagès i comerciant de pesca salada. Vidu des de molt aviat de la meva àvia

Paula Mestre i Domingo, visqué una vida d'aïllament per pujar el seu fill únic, el meu pare, animada per negocis, hipoteques i compravendes diverses. Pare i fill visqueren junts, cuidant de la casa com podien, fins al moment que morí l'avi; el meu pare tenia aleshores trenta-nou anys. Conco consagrat, en Magí decidí que li calia una dona, i va fer sort en trobar-la en l'Antònia Torà Pibernat, també conca per als usos de l'època (vint-i-nou anys!). Ves per on, va resultar que eren nascuts l'un per l'altre i entre ambdós formaren una bona parella: de vegades l'interès comú és més eficaç per a aconseguir un bon enteniment que la simple atracció física. Tots dos eren silenciosos, cosa que tenia molts avantatges: hi havia poques discussions. Al cap d'un any vaig néixer jo, que seria fill únic de fill únic, i hereu d'hereu...

Sí, sí, molta primogenitura, però ben just que ens ho passàvem. La nostra humil casa al carrer Major era el resultat d'un trasllat forçós des d'una de millor arran la mort del meu avi, home negociant, actiu però no massa afortunat en les seves especulacions, préstecs i revendedories, ja que al final de la seva vida havia deixat molts deutes. El pare, home tímid i retret, no faria gran cosa per aixecar la casa, i sort en va tenir encara de la mare, dona més d'empresa i treballadora.

De tota manera, i llevada la menuda part benestant del poble, no estava tothom molt millor. Recordo que un dia el pare obsequià amb dos rals un nebodet seu, i veient la seva alegria li preguntà:

—I què et compraràs amb aquests dos rals, nen?

I aquest contestà tot rellepanant-se:

—Un plat d'olla.

El que més recordo és el carrer Major i els seus magnífics porxos coberts, que els veïns de les cases s'havien anat apropiant amb els anys pel simple procediment d'edificar a l'espai destinat als vianants, guanyant així una cambra extra per a la seva pròpia casa. Això sí, deixaven una mica de passadís de mig metre perquè la gent pogués continuar circulant-hi, especialment als dies de pluja. Amb els amics hi pujàvem de nit fins a dalt a quatre grapes, apuntalant-nos amb l'esquena i les cames, i des d'allí fruïem espiant les parelles que, amagades

sota nostre darrera d'algun arc i creint-se a cobert de mirades indiscretas, aprofitaven per a fer-se algun petó furtiu. No era estrany que algun dels meus amics —sempre més llançats que jo— els dedicqués algun comentari des de dalt per espantar-los o els fes alguna magarrufa pitjor al bell mig del festeig. En fi, coses de criatures.

Una altra diversió molt practicada al poble era anar a l'antic castell del baró de l'Albi, totalment enrunat. Degué haver estat un lloc impressionant, però ara se'l menjava el temps i sobretot els veïns, que l'aprofitaven per endur-se'n les pedres com a material d'edificació de llurs pròpies cases. Quanta feina pels arqueòlegs futurs! Els nostres pares no paraven de dir-nos que no hi anéssim, que el seu estat feia previsible que algun mur o arc es desplomaria un dia o un altre sobre els atrevits xiquets... Però ja se sap, els nens gaudeixen d'un àngel de la guarda protector especial, i de fet no recordo que mai no passés cap accident greu.

Ens instruïa un mestre seriós, que jo trobava molt savi, en un local únic prop dels safareigs del poble, plens d'una aigua molt valuosa, ja que a l'Albi hi plovia molt poc i calia emmagatzemar-la. Un cop a l'any venia un fotògraf de Lleida i ens immortalitzava amb tota solemnitat; tots sortíem amb cara de sorpresa i fascinació per aquell nou invent. El temps s'esmunyia lànguidament, i resultava gairebé impossible donar classe entre el xivarri i l'heterogeneïtat dels alumnes. Un dia, per a matar l'avorriment, el professor va fer una curiosa pregunta adreçada als més grans.

—Què us sembla: l'aigua, pesa?

Els vailets van entrar en profundes meditacions. Consultats un per un, gairebé tots opinaren que l'aigua no pesava. Només dos o tres van dir que sí, amb precaució. Aleshores, el professor va agafar tres o quatre galledes que ja tenia preparades.

—Aneu a la font dels rentadors i porteu-les plenes.

Quan van tornar esbufegant, repetí la pregunta d'abans. Tots, sense excepció, havien canviat de parer.

Tenia amics, és clar, com en Cosme, cosí meu, amb el qual compartíem excursions i entremaliadures, fruitint dels camps oberts, i entretenant-nos en buscar pareguts a les formes de les roques. Els meus records no són massa precisos, perquè abans de sortir de la infància el destí em va tractar molt cruelment.

La pesta al poble

(Pepe)

Sí, va ser en un d'aquells viatges a Lleida per a comprar carn de porc quan es va desencadenar tot. Tindria uns deu anys, i estava molt content no sols perquè el meu pare m'havia permès acompanyar-lo i conèixer un món nou com era la capital, sinó perquè a sobre m'havia deixat repetir el plat d'olla a la fonda. Que bona!

El cas va ser que de tornada a l'Albi, ja al tren em vaig sentir marejat i febrós. Potser havia estat un company de fonda —hi dormíem tots amuntegats en una sola habitació—, potser un ramat de bens, no ho sé. Vaig tenir els ànims justos, en arribar a casa, per a ficar-me al llit. La meva mare pensà de moment que era cosa del cansament del viatge, però en dos dies més la febre no em deixava i calgué cridar el metge, amb tot el petit trasbals econòmic que representava haver de pagar els seus honoraris.

Des del llit, mig embotornat, vaig sentir que pronunciava als meus pares la sentència:

—És verola.

I recordo la reacció del meu pare, que tirant furiosament la seva gorra a sobre el pis, pronuncià el “C... en Déu!” més fort que li havia sentit a la meva vida.

Contreure la pesta era un problema molt seriós al poble. A la casa s'imposà la quarantena —el propi metge, complint ordres, ho havia notificat a l'alcalde, i aquest havia de vetllar per la salut pública—, i restàrem aïllats, tancats i fora del món, tot i que fos un món tan petit con el de l'Albi. Cosa catastròfica en algú que vivia del contacte amb el públic que era la vida de la botiga.

S'estengué el terror pel poble quan tothom va saber que hi havia un empestat. Casa nostra romania tancada, i tothom evitava passar-hi per davant. Al dematí l'agutzil ens portava aliments, deixant-los a la porta, i d'allò vivíem, sols, maleïts per la població. Cada veí restava pendent de l'altre, tement veure-hi aparèixer les mateixes crostes que jo tenia escampades per tot el cos. Passava les hores enfebrat, amb un tènue llum vermell sobre el meu llit, despullat de pèl a pèl, lluitant amb unes picors espantoses que em feien les crostes, sense poder resistir, tot i el que m'advertien, el neguit de rascar-me-les, fent-me'n caure moltes que em deixarien les cicatrius que llueixo encara avui al rostre. La higiene era un problema seriós; si la meva mare buidava al carrer la palangana que havia fet anar per a rentar-me —no hi havia cap mena de claveguera aleshores al poble— de seguida la gent cridava que amb això s'exposava a escampar la malaltia.

La pesta, però, s'havia fet ja l'ama del poble des que m'havia colpejat a mi. Moltes persones a l'Albi l'agafaren, i alguns en moriren. Les dones, en trobar-se pel carrer, es preguntaven:

—Quants se te n'han mort a tu?

—Només un.

—Estàs de sort! A mi, tres.

Entre els desapareguts hi va haver el fill d'un veí, que no em va poder perdonar mai que no hagués caigut jo també, i s'entretenia a escampar que “el de cal Lluïset havia portat la pesta al poble”. Possiblement, però quina culpa en tenia jo? Quan la desesperació castiga una col·lectivitat es fa forçós trobar algú a qui poder culpar. La meua família i jo vàrem esdevenir els bocs expiatoris que tothom necessitava.

Vaig superar la malaltia, passà la quarantena, però els empestats continuaven. Com havien temut els meus pares, un cop reoberta la botiga no hi entrava ningú; la maledicció de la pestilència continuava sobre nosaltres. Fins i tot, si el meu pare anava a treballar al camp, cap veí no li parlava i quan es creuava amb algú pel carrer o pel camí miraven cap a un altre costat i evitaven parlar-hi. Una situació no so-

lament insostenible des del punt de vista social i anímic, sinó també econòmic. Romaníem assetjats, i no es veia quines possibilitats podíem tenir, almenys a mitjà termini.

Què es pot fer quan tothom et gira l'esquena, quan els qui creies amics s'han tornat enemics, que et culpen de tots els seus mals? La desesperació va entrar també a la nostra família. Potser si el meu pare hagués tingut un caràcter més fort s'hauria sobreposat al nostre aïllament, enfrontant-se a tothom. Però no era home de plantar cara. I de mica en mica es va anar obrint pas una idea: fugir, deixar el poble on els nostres avantpassats havien viscut des de feia segles.

Així, de nit, vam deixar l'Albi com uns malfactors, recurrent carregats amb un parell de maletes l'hora de camí fins a la propera Vinaixa, on agafarem el tren cap a Barcelona. El meu pare hi tenia un cunyat, l'Escoda, que ens acollí, però al·legà que no tenia espai a casa —sempre la por del contagi!— encara que, amb tots instal·lats en una fonda, ens ajudà a buscar alguna mena de treball. La idea era passar algun temps allunyats de l'Albi amb l'esperança que el temps faria oblidar al poble el mal tràngol.

I sí, trobaren quelcom, almenys per a sobreviure, a Premià. La mare servia en una gran masia i el meu pare treballava en unes plantacions de garrofes de la finca. Jo era un obstacle, així que buscaren com podien col·locar-me. El pare trobà un *colmado* de nom La joia del Bruch, al carrer Mallorca, on presumí d'una suposada familiaritat meva amb el món de la botiga adquirida al poble que aconseguí que m'acceptessin com a aprenent. Encara el recordo fent tractes amb l'amo, i preguntant-li al final, una mica tímidament:

—Bé, i quan li pagareu?

L'home es va posar a riure.

—Pagar-li? Pagar-li? Home, que no ho veieu que amb fer-li el *gasto* ja farem prou?

I així em vaig trobar llançat a un món que no coneixia de res. Feia els treballs més simples, escombrar la botiga, complir encàrrecs, portar paquets i fer d'assistent de tota mena dels altres dependents i de les

clientes, mentre els meus pares, transcorreguts sis mesos, tornaven al poble per a ensumar com havien anat les coses per allí.

Mentrestant, jo continuava a La Joya del Bruch, més lluny encara d'ells. Treballava per un plat de menjar, que preparava la mestressa i que compartia amb els altres dependents. A la nit, l'únic lloc que tenia per a dormir era sota el taulell. Rentar-me la cara? Al safareig. La roba? Sí, la mateixa mestressa me l'admetia a la bugada.

Quina solitud, quin desempar! Aquests dependents, tots més grans que jo, eren la meva única família. M'havien acollit amb afecte, però ells anaven a la seva. Quan arribava el diumenge, els veia empolainar-se amb els seus barrets de palla, el seu bastonet i el seu vestit nou, i anar-se'n al centre de la ciutat per a freqüentar alguna sala de cinema, passejar per la Rambla o mirar de fer petar la xerrada amb les noietes. Jo, mentrestant, em distreia com podia anant a veure les obres de la Via Laietana, que estaven obrint en aquella època. Quin garbuix, quines muntanyes de runa! Quin anar i venir de gent, de carros, de màquines! Barris sencers desapareixien, nous carrers eren dibuixats primer amb cordills i s'omplien després de cases noves, lluents, en dur contrast amb els casots anteriors, símbols d'una ciutat en desaparició que donava pas al progrés.

Jo assistia, beneit, al formiguer de gent, veia passar pels carrers noies maques i ben vestides com mai no havia albirat al poble, veia soldats de permís papallonejant entorn de les aprenentes de modista per endur-se-les a ballar a alguna de les sales on es començava a practicar el *agarrao*, amb escàndol dels capellans. Em sentia fascinat per la velocitat dels tramvies, que anaven Rambla amunt i Rambla avall a tota marxa amb un espantós terrabastall metàl·lic, i em preguntava per què aquella ciutat m'era tan aliena, per què no podia jo buscar-m'hi un lloc. Sens dubte va ser aquella l'època més desgraciada de la meva vida.

Passaren uns quants mesos més, i anava aprenent els secrets de la botiga. Sabia que convenia treure's de sobre la xocolata abans de l'estiu perquè al setembre es passa, o que calia cobrir les arengades

amb un drap humit a la nit perquè no es ressequessin. Que calia fer els comptes ràpids i sense equivocacions, vigilar perquè la clienta que semblava més d'upa no sarpés alguna cosa del taulell aprofitant un descuit, i no ficar-se en la vida de la gent. De mica en mica vas coneixent els gustos i les possibilitats econòmiques de cadascú, i t'adaptes a la seva visió. Sí, la botiga era una escola de món més eficaç que la propera universitat, que veia freqüentar a uns estudiants ben finançats per les seves famílies, però que no sabien res del món de veritat.

Quan ja em deixaven despatxar coses fàcils, un dia el meu pare aparegué altra volta. Jo el vaig rebre emocionat, amb l'esperit d'un presoner que veu al final el seu alliberament. Venia encara més prim i amb un aire més absent, i si no portava bones notícies, almenys anunciava un canvi de vida que no podia ser pitjor que la que duïem.

—Mira, Pepe, hem estat al poble i allí no hi ha res a fer: continuen rebutjant-nos, i hem arribat a la conclusió que cal anar a buscar-nos la vida a un altre lloc. Ens hem venut la casa i amb els diners hem estat temptejant de muntar una botiga a Balaguer, però allí tot és molt car i ho hem hagut de deixar córrer. Ara, a Juneda jo tinc un amic de juventut, en Justina, i m'ha dit que podem establir-nos al poble, i que ens ajudarà i tot.

Juneda... jo no havia sabut ni que aquest poble existia, tot i haver-hi passat amb el tren anant i venint de Lleida. Segons l'amic junedenc del pare, era un lloc prometedor, que havia crescut molt als darrers anys d'ençà que estava regat pel Canal d'Urgell; de fet molta gent hi havia anat a viure des dels llogarrets veïns, fugint del seu secà angoixós. Ens n'hi vam anar, llogàrem una nova botiga en un carrer secundari, la Canterilla (claveguera) i amb molt treball i sacrifici el negoci començà a rutllar de mica en mica.

A poc a poc anàvem fent coneguts i habituant-nos a la nostra nova pàtria. Per fi em semblava que podria recompondre la meua vida, ben just començada.